

УДК: 94 (477.7)

ДЕЛІБАЛТОВА Ю.В.,

Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили.

Делібалтова Юлія Володимирівна, аспірант кафедри історії Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. Коло наукових інтересів – *історія органів міліції України*.

СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІВ ЗАЛІЗНИЧНОЇ МІЛІЦІЇ НА ОДЕЩИНІ (40 -ВІ РР. ХХ СТ.)

Стаття присвячена утворенню та діяльності органів міліції на Одещині в 40-х рр. ХХ ст.

This article is devoted to foundation and activities the police on Odessa region of the 40 th century.

Дослідження історії української міліції в наш час набуває нового значення та актуальності, тим більше, що багато її сторінок було сфальсифіковано. Особливу цікавість викликає діяльність залізничної міліції на початку Великої Вітчизняної війни. Цій проблемі і буде присвячена наша стаття. Серед історіографічного доробку останніх років стосовно досліджуваної проблеми слід виділити публікації В. Деглева та І. Николаєва [1; 18], проте вони повністю не задовольняють дослідницький інтерес, що є суттєвим аргументом на користь продовження вивчення історії залізничної міліції.

22 червня 1941 р. із початком Великої Вітчизняної війни в історії міліції Одеської залізниці настав новий етап. Керівництво всіма структурами НКВС, куди входила і залізнична міліція, здійснював начальник НКВС в Одеській області майор державної безпеки Л.А. Малінін. Уже вранці 22 червня він, відповідно до мобілізаційного плану, поставив своїм підлеглим конкретні завдання. Органи були переведені на цілодобовий режим роботи, посилено охорону об'єктів державного значення, введено цілодобове патрулювання в місті, на вокзалах, у порту. Під час наради з НКВС надійшла кодограма, яка одразу ж була оголошена Малініним учасникам термінової наради. Ось її текст:

1. Привести в мобілізаційну готовність весь оперативно-чекістський апарат НКГБ – УНКГБ.
2. Провести изъятие разрабатываемого контрреволюционного и шпионского элемента.
3. Мобилизовать внимание всей агентурно-осведомительной сети на своевременное вскрытие и предупреждение всех возможных вредительско-диверсионных актов в системе народного хозяйства, и в первую очередь – на предприятиях оборонной промышленности и железнодорожного транспорта.
4. При поступлении данных о готовящихся государственных преступлениях – шпионаже, терроре, диверсии, восстании, бандитских выступлениях, призыве к забастовкам, контрреволюционному саботажу и т. д. – немедленно принимать оперативные меры к пресечению всяких попыток вражеских элементов нанести ущерб Советской власти.

5. Совместно с НКВД – УНКВД обеспечить:

- а) строгую охрану важнейших промышленных предприятий, железнодорожных узлов, станций, мостов, радиотелефонных, телеграфных станций, аэродромов, банков и т.д.;
- б) мобилизовать внимание работников милиции на борьбу с возникшими проявлениями паники;
- в) привести в боевую готовность пожарные команды.

Намічені заходи необхідно було узгодити з першими секретарями ЦК компартій союзних республік, крайкомів, обкомів ВКП(б), і про результати проведеної роботи телеграфувати НКГБ СРСР терміново.

Протягом 22 червня до УНКВС Одеси надійшло багато шифротелеграм із рішеннями Уряду та вказівками НКВС.

Місто, порт та залізницю безперервно бомбардували. Однак міліція чітко виконувала свої обов'язки в нових умовах. Увечері 24 червня Л.А. Малінін підбив короткі підсумки роботи та ознайомив учасників наради з новими вказівками Центру. Наводимо повний текст шифротелеграми: “В дополнение к нашей директиве от 22 июня за № 127/5809 напоминаю еще раз о необходимости соблюдения максимальной организованности, бдительности и напряжения всех сил в борьбе с врагами советского народа.

В условиях военного времени органы НКГБ должны еще тверже стоять на своём посту, действуя в тесном контакте с командованием частей Красной Армии и рационально используя совместно с органами Наркома внутреннего отдела чекистские оперативные войска.

Предлагаю:

1. Форсировать эвакуацию арестованных, в первую очередь из районов, в которых создалось напряженное положение.
2. Архивные материалы и другие секретные документы, не являющиеся необходимыми для текущей оперативной работы, тщательно упаковать и отправить в тыловые органы НКГБ под надежной охраной.
3. Особо охранять шифры, совершенно исключив возможность попадания их в руки противника.
4. Ни в коем случае не покидать обслуживаемой территории без специального разрешения вышестоящих органов НКГБ. Виновные в самовольной эвакуации, не вызванной крайней необходимостью, будут отданы под суд.

5. Совместно с органами НКВД организовать решительную борьбу с парашютными десантами противника, диверсионными и бандитско-повстанческими группами, организованными контрреволюционными элементами. В каждом органе НКГБ создать крепкие, хорошо вооруженные оперативные группы с задачей быстро и решительно пресекать всякого рода антисоветские проявления.
6. Особое внимание обратить на вопросы связи, принимать все необходимые меры, чтобы быть в курсе происходящих событий, в частности знать, в каком состоянии находится тот или иной периферийный орган НКГБ.
7. Не ослаблять работы с агентурой, тщательно проверять полученные материалы, выявляя двурушников и предателей в составе агентурно-осведомительной сети.
8. Агентуру проинструктировать: в случае отхода наших войск оставаться на местах, проникать в глубь расположения войск противника, вести подрывную диверсионную работу. При возможности обуславливать формы и способы связи с ними.
9. Не реже двух раз в сутки информировать НКГБ СРСР всеми доступными способами о положении дел на местах.
10. Решительно пресекать малейшие проявления паники и растерянности среди оперативного состава органов НКГБ, арестовывать паникеров и трусов. Каждый сотрудник НКГБ должен проникнуться чувством огромной ответственности за дело, которое поручено ему партией и правительством Советского Союза.

Уверен, что органы НКГБ с честью выполняют свой долг перед Родиной” [1, 165].

На нараді був присутній Жуйков – начальник Дорожного відділу міліції Одеської залізниці капітан міліції (це спецзвання прирівнювалося до звання полковника). На його плечі лягала значна частина того, що вимагала Директива.

У перший же день війни всі працівники Дорожного відділу, а також лінійних органів міліції за сигналом бойової тривоги прибули на місця роботи і зайняли бойові посади згідно з бойовим розкладом.

Як уже було сказано вище, начальником Дорожного відділу міліції Одеської залізниці був капітан міліції Жуйков. Його заступниками – Морський і Морозов. Політчастину відділу очолював Бліндерман. Начальником відділення карного розшуку був Горянський, відділення БХСС очолював Тепцов, зовнішню службу – Г.К. Коваленко, адміністративно-господарською частиною керував Ануфрієв, фінансовим відділенням – Лактіонов, відділом кадрів – Коєн. Начальниками лінійних органів були: на станції Одеса – Головна – Гудимчак, його заступником – Григорович, на станції Котовськ – Фротор, його заступником – Здор, на станції Помошна – Христус, на станції Бобринська (імені Т. Шевченка) – Сахаров, політчастиною керував Касько, на станції Знаменка – Марченко, на станції Миколаїв – Куракін [2].

Ще 22 червня Президія Верховної Ради СРСР видала Указ “Про военний стан”, а 27 червня РНК СРСР і ЦК ВКП(б) ухвалили Постанову “Про порядок вивозу і розподілу людських контингентів і коштовного майна”, 1 липня РНК СРСР прийняла Постанову “Про загальну обов’язкову підготовку населення до протиповітряної оборони”, 6 липня вийшов Указ “Про відповідальність за поширення у военний час панічних чуток, що збуджують тривогу серед населення” і т. ін. Ці й інші документи покладали на залізничників і на залізничну міліцію додаткові обов’язки.

В Одесі на залізниці утворилося напружене становище з перших годин війни. Вокзал був заповнений курортниками, що прагнули терміново виїхати з міста. Стали прибувати перші групи родин військовослужбовців із прикордонних населених пунктів, а також ешелони з пораненими. Почалася евакуація населення, заводів, устаткування і матеріальних цінностей. У той же час, це було першочергове завдання, треба було забезпечити перевезення на фронт бойового поповнення та військових вантажів.

І все це в умовах постійних ворожих авіанальотів. Уже 22 червня на Одеській залізниці ворог бомбардував станції Карпове і Знаменка. У наступні дні – практично всі вузли дороги, особливо Роздільну, Котовськ, Знаменку, Христинівку, Шевченко, Помошну, Вознесенськ, Балту [1, 167]. А за перші шість тижнів війни фашисти здійснили більш як 350 нальотів на дорогу. За неповними даними, було скинуто 5500 авіабомб різного калібру. У результаті було зруйновано 55 тисяч погонних метрів рейок, 687 стрілочних переводів, 1310 ліній зв’язку, 111 службово-технічних будинків, 35 вокзалів і багато чого іншого. Руйнування були страшними, але ремонтні групи відновлювали зруйноване полотно, робили все можливе, щоб рух потягів не припинявся [1, 169].

За розпорядженням начальника НКВС області Л.А. Малініна та на підставі Директиви Центру, в Дорожному відділі почалося формування бойового підрозділу, названого дивізіоном. Командиром його був призначений старший інспектор відділення служби і бойової підготовки сержант міліції Ямнюк, начальником штабу – старший лейтенант Тепцов і політруком – сержант держбезпеки Костенко.

Начальником Дорожного відділу був виданий наведений документ.

“Приказ По Дорожному отделу милиции НКВД Одесской железной дороги от 26 июня 1941 года № 1.

Содержание: О сформировании дивизиона сотрудников Доротдела и Одесского Линотделения милиции НКВД Одесской железной дороги.

В связи с военной обстановкой, налетами авиации противника на объекты железной дороги, высадкой парашютистов-шпионов и диверсантов на нашей территории, и в целях быстрого оперативного реагирования

Приказываю:

Организовать боевой дивизион из оперативного и рядового состава Дорожного отдела и Линотделения милиции станции Одесса – Главная по прилагаемым расчетам.

Командиром дивизиона назначают старшего инспектора отделения службы и боевой подготовки сержанта милиции т. Ямнюка, начальником штаба дивизиона – старшего лейтенанта милиции тов. Тепцова и политруком дивизиона сержанта Госбезопасности тов. Костенко.

Дивизион приводится немедленно в боевую готовность по моему приказанию или моего заместителя. В остальное время весь командно-оперативный и строевой состав выполняет свои служебные функции и находится на казарменном положении.

Всякая отлучка из расположения Доротдела возможна только с моего разрешения или моего заместителя. Выезды и боевые операции дивизиона проводить также по моему заданию или моего заместителя.

Ежедневно, по боевой команде, всему командно-оперативному составу, а также свободному от рядов рядовому составу производить тренировку работы в противогазах, доводя эту работу к концу очередной недели до одного часа. Контроль за выполнением этих мероприятий возлагаю на старшего инспектора Дорожного отдела сержанта милиции тов. Ямнюка и ответственных дежурных по Доротделу или отделению.

Начальнику АХО Доротдела лейтенанту милиции тов. Ануфриеву полностью обеспечить бойцов дивизиона оружием и боеприпасами и дооборудовать помещение для отдыха, снабдив кроватями и постельными принадлежностями” [1, 173].

Цей взвод також складався з двох відділень у складі 21 працівника оперативного і рядового складу Дорожнього відділу та відділення міліції по боротьбі з десантами ворога.

Бійці дивізіону одержали зі складу бойову зброю, у тому числі і кулемети, протигазки, боеприпаси. Особовий склад був розміщений у службових кабінетах та інших приміщеннях, розташованих поблизу залізничних об'єктів Одеського залізничного вузла [3, 245].

Під особливу охорону був узятий будинок управління Одеської залізниці, у якому було розміщено телеграф. Бійці дивізіону затримували диверсантів, ракетників, що сигналізували напрямком для бомбардування важливих об'єктів, парашутистів, та льотчиків з підбитих ворожих літаків.

Наприкінці липня 1941 р. з Одеси було евакуйовано слідчий ізолятор. Операцію (охорону та супроводження) забезпечував конвойний полк у повному складі. Залізнична міліція допомагала йому, знаходячись в оперативному підпорядкуванні.

Залізничники країни, в тому числі й Одеської магістралі, робили все для забезпечення безперервної роботи транспорту. У статті “Герої транспорту” в газеті “Гудок” відзначалося: “Фашистські стервятники безперервно бомблять залізничну мережу і поблизу фронту, і в далекому тилу, але це не заважає залізницям вірно служити радянському фронтові. Можна розбомбити станцію, можна в окремих місцях зруйнувати полотно, можна з бриючого польоту розбійно обстрілювати мирні потяги з беззахисними пасажирами, але не можна залякати радянських залізничників. Вони твердо стоять на своїх постах” [5, 366].

На початку серпня ворог прорвав оборону Південного фронту на північ від Тирасполя, форсував ріку Дністер і вийшов у район Вознесенська. Залізничний шлях з Одеси до центру країни було паралізовано. Відправляти будь-які потяги стало неможливо. Евакуація залізницею припинилася. Фашистські війська, одержавши оперативний простір, стрімко пішли на Одесу. Радянські з'єднання, що знаходилися туг, одержали наказ Ставки обороняти місто. У ньому говорилося: “Одесу не здавати й обороняти до останньої можливості, залучаючи до військових дій Чорноморський флот”. День прийняття директиви – 5 серпня 1941 року – вважається початком оборони міста.

В умовах блокади евакуаційний потік було переключено на морський шлях. З 8 серпня до 14 жовтня 1941 року в Одеський порт було подано більш 4000 вагонів із призначеними для евакуації вантажами й устаткуванням,

вивезено з порту 200 вагонів військових вантажів, доставлених морем.

За розпорядженням НКВС були вжиті заходи і для евакуації залізничного майна, зокрема, паровозів, проте спеціальних судів для цього не було. Довелося вантажити паровози в плавучі доки, які теж слід було евакуйовати. Два доки з 50 паровозами безпечно дісталися до місця призначення. Третій, на який завантажили 36 паровозів, був потоплений ворожою авіацією. Після війни ці паровози вдалося підняти, привести до ладу, і вони ще довго служили залізничникам [1, 178].

У розпалі воєнних дій для організації охорони Котовського залізничного вузла з Одеси на станцію Котовськ був відряджений начальник відділення зовнішньої служби Дорожнього відділу міліції Одеської залізниці ст. лейтенант міліції Георгій Кузьмич Коваленко, який організував там загін, що проводив бойові операції зі знищення диверсійних груп і парашутистів супротивника.

Із наближенням до Одеси фронту багато співробітників транспортної міліції були призвані до Радянської армії. Колишній начальник штабу дивізіону Тепцов став командиром роти, нагороджений багатьма орденами і медалями. Заступник начальника Дорожнього відділу міліції Морський призначений начальником відділу контррозвідки військової частини. Старший слідчий Лінійного відділення станції Одеса – Головна Дрикер був призначений оперуповноваженим відділу контррозвідки військової частини. Після закінчення Великої Вітчизняної війни він повернувся знову в органи міліції. Окремі співробітники міліції і Шляхово-транспортного відділу НКВД Одеської залізниці, такі як Славецький, Коротинський та інші, пішли в партизанські загони, де загинули смертю хоробрих.

Із працівників Одеської магістралі був створений спеціальний залізничний батальйон, який вписав якраву сторінку в історію оборони міста.

Трудівники магістралі віддавали захистові міста всі сили. Ворог втра-тив під Одесою понад 160 тисяч солдат і офіцерів, 176 літаків, багато танків, артилерійського устаткування та інших видів озброєння.

Підбиваючи підсумки 73-денної оборони Одеси, газета “Правда” писала: “Уся радянська країна, увесь світ із захопленням стежив за мужньою боротьбою захисників Одеси. Вони пішли з міста, не заплямувавши своєї честі, пішли, зберігши свою боєздатність, готові до нових боїв з фашистськими ордами. І на якому б фронті не боролися захисники Одеси – усюди будуть вони бути прикладом доблесті, мужності, героїзму...” Ці слова з повним на те правом можна віднести і до працівників залізничної міліції, котрі нарівні з усіма боролися проти загарбників.

Таким чином, історія залізничної міліції Одещини є до кінця не вивченою і вимагає залучення нової джерельної бази.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дегілев В.Д. Міліція Одеської залізниці. – Одеса: Скайбук, 2004. – 368 с.
2. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф.Р. 118. – Оп. 1. – Спр. 299. – Арк. 47.
3. Советская милиция: история и современность (1917-1987). – М.: Юрид. лит.-ра, 1987. – 336 с.
4. Петухов Г.Е., Челябин В.А. Из опыта борьбы местных правоохранительных органов за украинскими революционными законами. – Одесса, 1921. – 188 с.
5. Органи державної безпеки Київщини 1917-2006 рр. У фотографиях та документах / Під ред. О.І. Шевченко – К., 2006. – 480 с.
6. Умеренков О. Вперед, на лінію вогню // Південна правда. – 1978. – 10 вересня.
7. Чуніхін В. З архівів НКВС // Південна правда. – 1989. – 10 грудня.
8. Ніколаєв І.С. Репресована політика Радянської держави проти працівників правоохоронних структур в період 1937-1939 рр. // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. V Микол. обл. красн. конф. – Миколаїв, 2004. – С. 101-106.
9. www.sbu.gov.ua.